

This Question Paper contains 19 printed pages.

Seat No.:

--	--	--	--	--	--	--	--

Sl. No. : 102453

023(GHE)

(May, 2021)

Time : 3 Hours]

[Maximum Marks : 100

સૂચનાઓ :

- 1) આ પ્રશ્નપત્રમાં કુલ 5 વિભાગ છે.
- 2) જવાબ આપતા પહેલા પ્રશ્નોને કાળજીપૂર્વક વાંચી સૂચના મુજબ લખો.
- 3) નવો વિભાગ નવા પાના પર લખવો.

વિભાગ - A

■ નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી જવાબ લખો. દરેકનો 1 ગુણ છે. [15]

- 1) ભારતમાં માન્ય વિરોધ પક્ષ માટે લોકસભામાં જરૂરી સભ્ય સંખ્યા કેટલી છે ?
(A) 20% (B) 16%
(C) 30% (D) 10%
- 2) “છાયા પ્રધાન મંડળ” ધરાવતો દેશ કયો છે ?
(A) રશિયા (B) અમેરિકા
(C) જાપાન (D) બ્રિટન
- 3) લોકમત ઘડતર અને અભિવ્યક્તિનું સૌથી મહત્વનું સાધન કયું છે
(A) રાજકીય પક્ષો (B) ધારાગૃહો
(C) લોકમત (D) ધર્મ - સંપ્રદાય

- 4) ભારતમાં ચૂંટણી કમિશનરની નિમણૂક કોણ કરે છે ?
- (A) વડાપ્રધાન (B) ચૂંટણીપંચ
(C) રાષ્ટ્રપતિ (D) ઉપરાષ્ટ્રપતિ
- 5) તારકુડે સમિતિની રચના કોની સાથે સંકળાયેલી છે ?
- (A) ચૂંટણી સુધારા (B) પંચાયતી રાજ
(C) સનદી સેવા (D) આર્થિક સુધારા
- 6) “સ્ટેટ ફન્ડિંગ”ની જોગવાઈ કયા દેશમાં જોવા મળે છે ?
- (A) જાપાન (B) જર્મની
(C) કેનેડા (D) બધા જ
- 7) વર્ષ 2011 ની વસતી ગણતરી મુજબ ભારતનાં કયા રાજ્યનો સાક્ષરતાનો દર ઘણો ઊંચો છે ?
- (A) ગુજરાત (B) રાજસ્થાન
(C) કેરલ (D) બિહાર
- 8) “ઓપરેશન બ્લેક બોર્ડ” ની ઝુંબેશ કોની સાથે સંકળાયેલી છે ?
- (A) ઉચ્ચ શિક્ષણ (B) પ્રોફ શિક્ષણ
(C) માધ્યમિક શિક્ષણ (D) પ્રાથમિક શિક્ષણ
- 9) અનુસૂચિત જાતિએ કેવા પ્રકારની કેટેગરી છે ?
- (A) બંધારણીય (B) સામાન્ય
(C) સરળ (D) એકપણ નહીં.
- 10) આયોજન પંચની રચના ક્યારે કરાયેલી ?
- (A) 1950 (B) 1962
(C) 1965 (D) 1975

- 11) ભારતમાં કેન્દ્ર કક્ષાએ મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગની રચના ક્યારે કરાઈ ?
- (A) 1985 (B) 1995
(C) 2005 (D) 2015
- 12) ટકાઉ - વિકાસનો ખ્યાલ કોણે આપ્યો ?
- (A) રાણે પંચ (B) કોઠારી પંચ
(C) સરકારીયા પંચ (D) બ્રુટલેન્ડ પંચ
- 13) પ્રો.જહોન ગાલ્ટુંગે કેટલા પ્રકારની હિંસાના અભાવને શાંતિ ગણાવી છે ?
- (A) બે પ્રકાર (B) ત્રણ પ્રકાર
(C) ચાર પ્રકાર (D) પાંચ પ્રકાર
- 14) કયા દિવસને “આંતરરાષ્ટ્રીય યોગ દિવસ” તરીકે ઉજવવામાં આવે છે ?
- (A) 15 મી જૂન (B) 17 મી જૂન
(C) 18 મી જૂન (D) 21 મી જૂન
- 15) સાર્કનું વડું મથક ક્યાં આવેલું છે ?
- (A) ઢાંકા (B) કાઠમંડુ
(C) લાહોર (D) દિલ્હી

વિભાગ - B

- નીચે આપેલા પ્રશ્નક્રમાંક 16 થી 30 સુધીના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ લખો.
દરેકનો 1 ગુણ છે.

[15]

- 16) પક્ષપ્રથાનાં સામાન્ય રીતે કેટલા પ્રકાર પાડવામાં આવ્યા છે ?
- 17) લોકમતનો સામાન્ય અર્થ જણાવો.
- 18) EVM નું પુરું નામ જણાવો.

- 19) 'ઇલેક્શન' શબ્દ કઈ ભાષા પરથી ઉતરી આવ્યો છે ?
- 20) નક્સલવાદનો ઉદ્ભવ કયા રાજ્યમાંથી થયો હતો ?
- 21) ભારતીય લોકશાહી સામેનો સૌથી મોટો પડકાર કયો છે ?
- 22) ગુજરાતમાં મહિલાઓની સુરક્ષા માટે કઈ હેલ્પલાઇન શરૂ કરાઈ છે ?
- 23) નીતિ આયોગનાં અધ્યક્ષ કોણ હોય છે ?
- 24) ઘરેલુ હિંસા - સ્ત્રી સુરક્ષા ધારો ક્યારે બન્યો ?
- 25) રાષ્ટ્રીય સ્તરે અન્ય પછાત વર્ગો માટે કયું પંચ નિમાયેલું છે ?
- 26) સામાજિક કાર્યોનો પ્રારંભ કયા મંત્રીથી થાય છે ?
- 27) ભારતમાં અને વિશ્વમાં શાંતિ અંગેનું ચિંતન કરવામાં કોનું પ્રદાન અગ્રસ્થાને છે ?
- 28) "માનવ હક દિવસ" તરીકે કયા દિવસને ઉજવીએ છીએ ?
- 29) પંચશીલનાં સિદ્ધાંતોનો સૌ પ્રથમ સ્વીકાર ક્યારે કરવામાં આવ્યો ?
- 30) ભારતની દક્ષિણે કયો મહાસાગર આવેલો છે ?

વિભાગ - C

- નીચે આપેલા પ્રશ્નક્રમાંક 31 થી 48 સુધીનાં પ્રશ્નોમાંથી કોઈપણ 14 પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ લખો. દરેકના 2 ગુણ છે.

[28]

- 31) લોબી એટલે શું ?
- 32) વિરોધ પક્ષ કોને કહેવાય ?
- 33) પ્રત્યક્ષ ચૂંટણી કોને કહેવાય ?
- 34) સાર્વત્રિક પુષ્કવય મતાધિકારી એટલે શું ?
- 35) ગરીબીનો સામાન્ય અર્થ આપો.
- 36) ભારતમાં થયેલા બે મુખ્ય આતંકવાદી હુમલાઓ જણાવો.
- 37) સામાન્ય રીતે આદિવાસીઓ તરીકે કોને ઓળખવામાં આવે છે ?
- 38) મહિલા સશક્તિકરણ એટલે શું ?

- 39) અબ્રાહમ લિંકને આપેલી લોકશાહીની વ્યાખ્યા જણાવો.
- 40) નીતિ આયોગની રચના શા માટે કરાઈ ?
- 41) ટકાઉ - વિકાસ કોને કહેવાય ?
- 42) પ્રો. ગાલ્ટુંગે હિંસાના કયા બે પ્રકાર દર્શાવ્યા છે ?
- 43) શાંતિ અંગેનો કાર્લમાર્ક્સના વિચારો જણાવો.
- 44) “પ્રો. ક્વીન્સ રાઈટ” ના મતે શાંતિ એટલે શું ?
- 45) “બ્રિક્સ” (BRICS) એટલે શું ?
- 46) માનવ હકો એટલે શું ?
- 47) “વિદેશી નીતિ” નો અર્થ સ્પષ્ટ કરો ?
- 48) “સાર્ક” (SAARC) એટલે શું ?

વિભાગ - D

- નીચે આપેલા પ્રશ્નક્રમાંક 49 થી 60 સુધીનાં પ્રશ્નોમાંથી કોઈપણ 9 પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ લખો. દરેકના 3 ગુણ છે.

[27]

- 49) રાજકીય પક્ષનાં લાભો જણાવો.
- 50) પક્ષ પ્રથાનાં પ્રકારો જણાવો.
- 51) લોકશાહીમાં સત્તાનો સ્ત્રોત લોકો કેમ છે ? સમજાવો.
- 52) ચૂંટણી પંચનાં કાર્યો જણાવો.
- 53) રાજકારણ અને જ્ઞાતિ એકબીજાને કઈ રીતે પ્રભાવિત કરે છે ?
- 54) ભારતમાં ગરીબી નિવારણના કાર્યક્રમો જણાવો.
- 55) ભારતમાં સામાજિક - આર્થિક વિકાસનાં ધ્યેયો જણાવો.
- 56) ‘નીતિ આયોગ’ ની સ્થાપનાનાં હેતુઓ જણાવો.
- 57) શાંતિ અંગે ગાંધીજીનાં વિચારો જણાવો.
- 58) રાજ્યમાં શાંતિ સ્થાપવા માટેની પૂર્વ શરતો જણાવો.

59) ભારત - ચીન વચ્ચેનાં સંબંધો સમજાવો.

60) પંચશીલનાં સિદ્ધાંતો જણાવો.

વિભાગ - E

■ નીચે આપેલા પ્રશ્નક્રમાંક 61 થી 65 સુધીનાં પ્રશ્નોમાંથી કોઈપણ 3 પ્રશ્નોના સવિસ્તાર જવાબ લખો. દરેકના 5 ગુણ છે.

[15]

61) રાજકીય પક્ષોનાં કાર્યોની ચર્ચા કરો.

62) ભારતમાં મતદાનને પ્રભાવિત કરતા ટૂંકાગાળાનાં પરિબળો સમજાવો.

63) આતંકવાદ વિશે વિસ્તૃત નોંધ લખો.

64) મહિલા વિકાસ અને મહિલા કલ્યાણ માટેના પ્રયત્નોનું મૂલ્યાંકન કરો.

65) ભારતની વિદેશ નીતિને ઘડનારા પરિબળો સમજાવો.

Seat No.:

--	--	--	--	--	--	--	--

Sl. No. :

023 (H)

(May, 2021)

Time : 3 Hours]

[Maximum Marks : 100

सूचना :

- 1) इस प्रश्नपत्र में कुल 5 विभाग हैं।
- 2) उत्तर लिखने से पहले प्रश्न को ध्यानपूर्वक पढ़िए। फिर लिखिए।
- 3) प्रत्येक विभाग का उत्तर नए पन्ने से प्रारंभ कीजिए।

विभाग -A

- निम्नलिखित विकल्पों में से सही विकल्प चुनकर उत्तर लिखिए। प्रत्येक प्रश्न के लिए 1 अंक है :

[15]

- 1) भारत में मान्य विपक्ष के लिए लोकसभा में आवश्यक सदस्य संख्या कितनी है?
(A) 20% (B) 16%
(C) 30% (D) 10%
- 2) 'छाया मंत्रिमण्डल' वाला देश कौन-सा है?
(A) रशिया (B) अमेरिका
(C) जापान (D) ब्रिटेन
- 3) लोकमत के निर्माण और अभिव्यक्ति का सबसे महत्वपूर्ण साधन कौन-सा है?
(A) राजकीय दल (B) विधानमंडल
(C) लोकमत (D) धर्म-संप्रदाय
- 4) भारत में निर्वाचन आयुक्त की नियुक्ति कौन करता है?
(A) प्रधानमंत्री (B) निर्वाचन आयोग
(C) राष्ट्रपति (D) उपराष्ट्रपति

- 5) तारकुंडे समिति की रचना किससे संलग्न है?
- (A) चुनाव सुधार (B) पंचायती राज
(C) प्रशासनिक सेवा (D) आर्थिक सुधार
- 6) 'स्टेट फंडिंग' की व्यवस्था किस देश में है?
- (A) जापान (B) जर्मनी
(C) कैंनेडा (D) ये सभी
- 7) 2011 की जनगणना के अनुसार भारत के किस राज्य की साक्षरता दर बहुत ऊँची है?
- (A) गुजरात (B) राजस्थान
(C) केरल (D) बिहार
- 8) "ऑपरेशन ब्लैक बोर्ड" का अभियान किसके साथ संलग्न है?
- (A) उच्चशिक्षा (B) प्रौढ़शिक्षा
(C) माध्यमिक शिक्षा (D) प्राथमिक शिक्षा
- 9) अनुसूचित जाति किस प्रकार की कैटेगरी है?
- (A) संवैधानिक (B) सामान्य
(C) सरल (D) एक भी नहीं
- 10) आयोजन पंच की रचना कब की गई थी?
- (A) 1950 (B) 1962
(C) 1965 (D) 1975
- 11) भारत में केन्द्र स्तर पर महिला तथा बालविकास विभाग की रचना कब की गई?
- (A) 1985 (B) 1995
(C) 2005 (D) 2015
- 12) स्थायी विकास का विचार किसने दिया?
- (A) राणे आयोग (B) कोठारी आयोग
(C) सरकारिया आयोग (D) ब्रुटलैण्ड आयोग

- 13) प्रो. जहॉन गाल्डुंग कितने प्रकार की हिंसा की समाप्ति को शांति मानते हैं?
 (A) दो प्रकार (B) तीन प्रकार
 (C) चार प्रकार (D) पाँच प्रकार
- 14) किस तारीख को अन्तर्राष्ट्रीय योग दिवस के रूप में मनाया जाता है?
 (A) 15 जून (B) 17 जून
 (C) 18 जून (D) 21 जून
- 15) सार्क का मुख्यालय किस शहर में है?
 (A) ढाका (B) काठमाण्डू
 (C) लाहौर (D) दिल्ली

विभाग - B

- निम्नलिखित 16 से 30 प्रश्नों के उत्तर एक ही विधान में दीजिए। प्रत्येक प्रश्न के लिए 1 अंक है:

[15]

- 16) दलीय पद्धति को सामान्य रूप से कितने प्रकारों में बाँटा गया है?
- 17) लोकमत का सामान्य अर्थ क्या है?
- 18) EVM का पूरा नाम बताइए।
- 19) इलेक्शन शब्द किस भाषा से आया है?
- 20) नक्सलवाद का उद्भव किस राज्य में से हुआ था?
- 21) भारतीय लोकतंत्र के सामने सबसे बड़ी चुनौती कौन-सी है?
- 22) गुजरात में महिलाओं की सुरक्षा के लिए कौन-सी हेल्पलाइन शुरू की गई?
- 23) नीति आयोग के अध्यक्ष कौन हैं?
- 24) घरेलू हिंसा से स्त्री सुरक्षा कानून कब बना?
- 25) राष्ट्रीय स्तर पर अन्य पिछड़े वर्गों के लिए कौन-सा आयोग गठित किया गया है?

- 26) सामाजिक कार्यों की शुरुआत किन मंत्रों से होती है?
- 27) भारत तथा विश्व में शांति के संदर्भ में विचार करने में किसका स्थान अग्रगण्य है?
- 28) "मानव अधिकार दिवस" के रूप में किस दिन को मनाते हैं?
- 29) पंचशील के सिद्धांतों को सर्वप्रथम कब स्वीकार किया गया?
- 30) भारत के दक्षिण में कौन-सा महासागर स्थित है?

विभाग - C

- निम्नलिखित प्रश्न क्रमांक 31 से 48 में से कोई भी 14 (चौदह) प्रश्नों के संक्षेप में उत्तर दीजिए। प्रत्येक प्रश्न के लिए 2 अंक हैं :

[28]

- 31) लॉबी (Lobby) अर्थात् क्या?
- 32) विपक्ष किसे कहते हैं?
- 33) प्रत्यक्ष चुनाव किसे कहते हैं?
- 34) 'वयस्क मताधिकार' किसे कहते हैं?
- 35) सामान्य अर्थ में गरीबी किसे कहते हैं?
- 36) भारत में हुए दो मुख्य आतंकवादी हमले बताइए।
- 37) सामान्य रूप से आदिवासी के रूप में किसे पहचाना जाता है?
- 38) महिला सशक्तिकरण अर्थात् क्या?
- 39) अब्राहम लिंकन की लोकतंत्र की परिभाषा बताइए।
- 40) नीति आयोग की रचना किसलिए की गई?
- 41) स्थायी विकास किसे कहते हैं?
- 42) प्रो. गाल्टुंग ने हिंसा के कौन-से दो प्रकार बताए हैं?

- 43) शांति के सन्दर्भ में कार्ल मार्क्स के विचार बताइए।
- 44) प्रो. क्वीन्स राईट के मतानुसार शांति अर्थात् क्या?
- 45) ब्रिक्स (BRICS) क्या है?
- 46) “मानवअधिकार” किसे कहते हैं?
- 47) “विदेशनीति” का अर्थ स्पष्ट कीजिए।
- 48) “सार्क (SAARC)” क्या है?

विभाग - D

- निम्नलिखित प्रश्नक्रमांक 49 से 60 में से किन्हीं 9 प्रश्नों के मुद्दासर उत्तर दीजिए। प्रत्येक प्रश्न के लिए 3 अंक हैं:

[27]

- 49) राजनीतिक दलों के लाभ बताइए।
- 50) दलीयप्रथा के प्रकार बताइए।
- 51) लोकतंत्र में सत्ता का स्रोत लोग क्यों हैं? बताइए।
- 52) निर्वाचन आयोग के कार्य बताइए।
- 53) राजनीति और जाति एक-दूसरे को किस तरह प्रभावित करते हैं?
- 54) भारत में गरीबी निवारण कार्यक्रम बताइए।
- 55) भारत में सामाजिक-आर्थिक विकास का उद्देश्य बताइए।
- 56) नीति आयोग की स्थापना के उद्देश्य बताइए।
- 57) शांति के संदर्भ में गांधीजी के विचार बताइए।
- 58) राज्य में शांति स्थापना की पूर्व शर्त दर्शाइए।
- 59) भारत-चीन के बीच संबंधों की चर्चा कीजिए।
- 60) पंचशील के सिद्धांत बताइए।

विभाग -E

- निम्नलिखित प्रश्नक्रमांक 61 से 65 में से किन्हीं 3 (तीन) प्रश्नों के विस्तृत उत्तर दीजिए। प्रत्येक प्रश्न के लिए 5 अंक हैं :

[15]

- 61) राजनीतिक दलों के कार्यों का वर्णन कीजिए।
- 62) भारत में मतदाताओं को प्रभावित करनेवाले अल्पकालीन कारणों की जानकारी दीजिए।
- 63) आतंकवाद पर विस्तृत टिप्पणी लिखिए।
- 64) महिला विकास तथा महिला कल्याण के लिए किए गए प्रयत्नों का मूल्यांकन कीजिए।
- 65) भारत की विदेशनीति के निर्माण में सहायक परिबलों की जानकारी दीजिए।

Seat No.:

--	--	--	--	--	--	--	--

Sl. No. :

023(E)

(May, 2021)

Time : 3 Hours]

[Maximum Marks : 100

Instructions :

- 1) This question paper contains 5 sections.
- 2) Read the questions carefully and answer them.
- 3) Start a new section on a new page.

SECTION - A

■ **Select and write the correct option from the options given below. Each question carries 1 mark :**

[15]

- 1) Required number of members in Lok-Sabha for recognized opposition party, in India.
 - (A) 20%
 - (B) 16%
 - (C) 30%
 - (D) 10%
- 2) The nation which possesses 'Shadow Cabinet'.
 - (A) Russia
 - (B) America
 - (C) Japan
 - (D) Britain

- 3) What are the most important means to and shape public opinion?
- (A) Political party
 - (B) Legislative assemblies
 - (C) Public opinion
 - (D) Religious sect.
- 4) Who appoints the Election Commissioner in India?
- (A) Prime Minister
 - (B) Election Commission
 - (C) President
 - (D) Vice-President
- 5) The formation of Tarkunde Committee is connected with what?
- (A) Election Reforms
 - (B) Panchayat Raj
 - (C) Civil Service
 - (D) Economic Reforms
- 6) In which country provision of 'State Funding' has been made?
- (A) Japan
 - (B) Germany
 - (C) Canada
 - (D) All of the above
- 7) According to 2011 census, the rate of literacy is highest in which state of India?
- (A) Gujarat
 - (B) Rajasthan
 - (C) Kerala
 - (D) Bihar

- 8) What is associated with "Operation Black Board" Movement?
- (A) Higher education
 - (B) Adult education
 - (C) Secondary education
 - (D) Primary education
- 9) What type of category is Scheduled Caste?
- (A) Constitutional
 - (B) General
 - (C) Simple
 - (D) None
- 10) When was Planning Commission established?
- (A) 1950
 - (B) 1962
 - (C) 1965
 - (D) 1975
- 11) In which year was the Department of Women and Child Welfare set up by the Central Government of India?
- (A) 1985
 - (B) 1995
 - (C) 2005
 - (D) 2015
- 12) Who gave the concept of Multi-phased development?
- (A) Rane Commission
 - (B) Kothari Commission
 - (C) Sarkariya Commission
 - (D) Brutland Commission

- 13) According to Prof. John Galtung, absence of how many types of violence is peace?
- (A) Two types
 - (B) Three types
 - (C) Four types
 - (D) Five types
- 14) Which day is celebrated as International Yoga day?
- (A) 15th June
 - (B) 17th June
 - (C) 18th June
 - (D) 21st June
- 15) Where is the headquarter of SAARC?
- (A) Dhaka
 - (B) Kathmandu
 - (C) Lahore
 - (D) Delhi

SECTION - B

- Answer the following questions 16 to 30 in one sentence each. Each question carries 1 mark :

[15]

- 16) Generally how many types of party system are there?
- 17) What is the general meaning of public opinion?
- 18) Give the full form of EVM.
- 19) The word 'Election' is originated from which language?
- 20) In which state was 'Naxalism' born?
- 21) What is the major challenge to Indian Democracy?

- 22) Which helpline was launched for the safety of women in Gujarat?
- 23) Who is the chairperson of NITI Aayog?
- 24) In which year was Domestic Violence Act implemented?
- 25) Which commission was appointed for other Backward Class at National level?
- 26) In India, social function starts with chanting of which mantra?
- 27) Who was a pioneer in contributing and trying to spread his idea for peace and non-violence for India and the World?
- 28) Which day is celebrated as 'Human Rights Day'?
- 29) When were the principles of Panchsheel accepted for the first time?
- 30) Which ocean is situated to the south of India?

SECTION - C

- **Answer Any 14 of the following questions 31 to 48 in brief.
Each question carries 2 marks:**

[28]

- 31) What is 'Lobby'?
- 32) What is called an opposition party?
- 33) What is direct election?
- 34) What is Adult Franchise?
- 35) Define Poverty.
- 36) Mention any two terrorist attacks in India.

- 37) Who are generally referred as “Adivasi”?
- 38) What is women empowerment?
- 39) Give the definition of ‘Democracy’ given by Abraham Lincoln.
- 40) Why was NITI Aayog established?
- 41) What is sustainable development?
- 42) Which two types of categories of violence have been classified by Prof. Galtung?
- 43) Write Karl Marx’s thought about peace.
- 44) Give the definition of peace given by Quincy Wright.
- 45) What is BRICS?
- 46) What are Human Rights?
- 47) What is Foreign Policy?
- 48) What is SAARC?

SECTION - D

- Answer Any 9 of the following questions 49 to 60 to the point.

Each question carries 3 marks :

[27]

- 49) Discuss the merits of party system.
- 50) Describe the types of party system.
- 51) Explain, why people are the source of power in democracy.
- 52) What are the main functions of Election Commission?
- 53) Casteism influence the Indian political system at large. Explain.

- 54) Give the 'Poverty Eradication Programmes' in India.
- 55) What are the Aims of Socio-Economic Development in India?
- 56) What are the objectives for the establishment of NITI Aayog?
- 57) Write Gandhiji's thoughts about peace.
- 58) What are the pre-conditions for establishment of peace in the state?
- 59) Discuss India-China relations.
- 60) Give the principles of Panchsheel.

SECTION - E

- **Answer Any 3 of the following questions 61 to 65 in detail.
Each question carries 5 marks :**

[15]

- 61) Give the functions of the political parties.
- 62) Mention the short term factors influencing participation in election and voting.
- 63) Write a detailed note on Terrorism.
- 64) Evaluate the efforts for Women Development and Women Welfare.
- 65) State the determinants of Indian Foreign Policy.

